

6. Ковальова Г. Національна ідентичність та її формування в незалежній Україні в умовах глобалізації: культурологічні аспекти : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. культурології: спец. 26.00.01 "Теорія та історія культури" – Харків, 2010. – 22 с.
7. Кравченко В. Харьков / Харків: столица Пограничья / – Вильнюс, 2010. – 358 с.
8. Леонов І. Українське Подоння // Україна Молода. – 18.11.2010. – № 216. – С. 8–9.
9. Мусієздов О. Національна ідентичність в уявленнях жителів порубіжжя: (за матеріалами дослідження харківських першокурсників) // Етнокультурні фактори національної ідентифікації населення українського порубіжжя: міжнар. наук. конф.: тези доп. – К., 2007. – С. 28–29.
10. Середа В. Регіональні особливості історичних ідентичностей та їхній вплив на формування сучасних політичних орієнтацій в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. соціолог. наук: спец. 22.00.04 "Спеціальні та галузеві соціології". – К., 2006. – 23 с.
11. Скрипник Г. Ідентичність та етнічно-ідентифікаційні процеси в Україні // Матеріали до української етнології. – 2005. – Випуск 5 (8). – С. 80–86.
12. Титар О. Культура Слобожанщини: проблеми національно-культурної ідентичності / – Харків, 2006. – 240 с.
13. Чебанюк Е. Стереотипи русских и украинцев в представлениях украинской и русской молодежи // Россия и Украина: этнополитические аспекты взаимодействия: Сборник статей. – М., 2007. – С. 206–215.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.wikipedia.org/wiki>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Піскун Олена Олександрівна – аспірантка відділу “Український етнологічний центр” Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

Наукові інтереси: сучасні процеси етнонаціональної ідентифікації населення Слобожанщини; проблеми ідентифікації українського та російського населення порубіжних регіонів; історія формування та колонізації краю, духовна та матеріальна культура мешканців Слобідської України.

УДК 94-005.22

РОЛЬ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ У ВІДНОВЛЕННІ ІСТОРИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СІЛ БОВТИШКА ТА РОЗУМІВКА ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Світлана ПРОСКУРОВА (Кіровоград)

Стаття присвячена проблемам визначення ролі історичних місць пам'яті у відновленні історичної традиції (на прикладі сіл Бовтишка та Розумівка, досліджених у ході етнографічної експедиції факультету історії та права Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка в Олександрівському районі 2011 р.)

Ключові слова: коммеморація, історична пам'ять, ідентичність, місця пам'яті, етнографічна експедиція, ментальність, історична традиція.

Стаття посвящена проблемам определения роли исторических мест памяти в восстановлении исторической традиции (на примере сел Бовтышка и Разумовка, изученных в ходе этнографической экспедиции факультета истории и права Кировоградского государственного

педагогического университета имени Владимира Винниченко по Александровскому району в 2011 г.)

Ключевые слова: коммеморация, историческая память, идентичность, места памяти, этнографическая экспедиция, ментальность, историческая традиция.

This article is devoted to the problems of defining the role of historical places of memory in the reconstruction of historical tradition (for example villages Bovtyshka and Rozumivka investigated during ethnographic expedition department of history and law of Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko in the Alexandrovsky district in 2011.

Keywords: commemoration, historical memory, identity, place of memory, an ethnographical expedition, mentality, historical tradition.

Влітку 2011 року студенти факультету історії та права здійснили своєрідне “паломництво” місцями пам’яті Олександрівського району.

Реалізація цього науково-дослідного проекту стала можливою завдяки зацікавленості керівників місцевих органів влади району в популяризації історії та пам’ятних місць Олександрівщини та їхньому зверненню за фаховою допомогою до керівників факультету історії та права.

Завдячуємо ми також світлої пам’яті деканові факультету історії та права Віктору Миколайовичу Філоретову. Саме він обрав Олександрівський район об’єктом експедиції та безпосередньо вирішував питання щодо належної організації дослідницької роботи студентів на місці.

В. М. Філоретов належав до істориків, яким було небайдуже минуле нашого регіону. За його сприяння протягом 2006 – 2010 років було організовано студентські етнографічні експедиції по збиранню матеріалів усної історії Новоукраїнського, Бобринецького, Світловодського та Вільшанського районів. Матеріали експедицій послужили вагомим матеріалом для публікацій викладачів і студентів факультету, курсових, дипломних та магістерських робіт.

Одним із завдань минулорічної експедиції було відвідати меморіальні місця Олександрівського району та оцінити їхню роль і значення з погляду відновлення перерваної історичної пам’яті.

Разючі зміни, що відбулися за останні роки в політиці та економіці, суттєво впливають на сучасний інтелектуальний простір. У наукових публікаціях і популярних виданнях активно обговорюється питання про те, якими є соціальні та культурні наслідки глобалізації та інформатизації на українське суспільство. Відбуваються також зміни у сфері історичної свідомості, в оцінці пізнавальних можливостей вітчизняної історичної науки.

У суспільній свідомості особливо рельєфно виявляється соціально-виховна функція історичної науки, реалізується її світоглядний потенціал, задіюються механізми її впливу на розвиток суспільства та його окремих груп. І навпаки, головним чином через стереотипи сприйняття, ціннісні орієнтири, ідеальні образи здійснюється детермінований вплив соціокультурного контексту на сучасну історичну науку.

Сучасна історіографічна ситуація створила умови для появи нового дослідницького поля, пов’язаного з феноменом історичної культури (й історичної традиції). Набуває поширення новий підхід, який передбачає аналіз явищ культурного життя в контексті соціального досвіду. Саме в цьому ракурсі слід розглядати ментальні стереотипи, історичні міфи й процеси трансформації буденної історичної свідомості, механізми формування і збереження історичної пам’яті поколінь – сукупності сприйняття уявлень, суджень і думок стосовно подій, видатних особистостей та явищ історичного минулого, а також способів пояснення та осмислення останнього.

Відповідаючи на питання, чому саме сьогодні “загадка пам’яті історії” стала настільки притягальним предметом вивчення, Патрік Х. Хаттон дуже точно вказав на те, що “згасання колективної пам’яті” в результаті “дроблення традицій” у сучасній культурі відкрило дорогу до розуміння альтернативних уявлень про минуле: “Альтернативні стежинки в історію відкривали світи, про котрі ніхто навіть і не підозрював, і ускладнили розуміння нашого спадку” [1, с. 15].

Внаслідок крутого повороту в історіографії останньої третини ХХ сторіччя виявилось нове ставлення до документів: оскільки останні не відображають, а інтерпретують минулу реальність, й оскільки цілісна реконструкція минулого в таких умовах є недосяжною метою, завдання історіографії, не претендуючи більше на об’єктивність і універсальність, а конструюючи минуле, допомогти індивідам і соціальним групам в набутті ними власної ідентичності.

І саме цей час характеризується активним зверненням істориків до проблем колективної (або соціальної) історичної пам’яті й початком систематичної розробки різних аспектів “використання минулого” й “риторики пам’яті”.

Однак, незалежно від епохи, соціальна (групова) пам’ять характеризується вибірковістю і тенденційністю (це завжди пам’ять з якоюсь метою). Минуле цілком реально присутнє в сучасному, і не лише у вигляді пам’ятників й артефактів, але і в успадкованому від прийдешніх поколінь соціальному досвіді, разом із системою ідей і регламентації. Ідея історії, історичні архетипи складають важливу частину суспільної свідомості й групової ідентичності. Як люди сприймали події (не лише їхнього особистого або групового життя, а й історії), сучасниками або учасниками яких вони були, як вони їх оцінювали, яким чином зберігали і передавали інформацію про ці події, так чи інакше інтерпретуючи побачене або пережите, – усе це викликає значний інтерес.

Місця історичних подій і пам’ять про них відносно недавно стали предметом спеціальних історичних досліджень, оскільки це було здебільшого цариною літераторів, культурологів, мистецтвознавців.

Так, британський культуролог Генрі В. Мортон знайомить читача з місцями, які, повторюючи Р. Кіплінга, “є честю і славою Англії” [2]. Російський письменник і культуролог Петро Вайль розкриває таємниці зв’язку людини з місцем її проживання, проводячи зацікавленого читача меморіальними місцями Європи, пов’язаними з творчістю великих письменників і художників [3].

Завдяки працям француза П’єра Нора та його колег – авторів фундаментальної 7-томної праці “Місця пам’яті”, що створювалася протягом 1983 – 1994 рр., і британця Патріка Х. Хаттона в середовищі істориків набув поширення термін “коммеморація” (увічнення пам’яті) [4, с. 119].

П’єр Нора виступає гідом, знайомлячи нас з місцями пам’яті Франції і роботою істориків щодо вивчення цих місць та переосмислення. Патрік Х. Хаттон, захоплений історичними творами, які попередники присвячували коммеморації, пише про мистецтво пам’яті як про джерело відновлення втрачених світів, традицій, які містили в собі паростки прогресу й розвитку.

Однією із сучасних спроб коммеморації історичних місць нашої країни стало науково-популярне видання І. Шарова “100 визначних місць України”. Щоправда, сам автор вважає, що описані ним визначні місця – це лише “невелика частка того, що має Україна, її благословенна земля, її героїчна історія, яку творив протягом тисячоліть наш народ” [5, с. 5].

У сучасній Україні саме історики мають перебрати на себе місію формування засадничих національних ідей, конструювання групової (національної, громадянської) ідентичності на основі історичної пам’яті. Нові суспільні виклики вимагають як ревізії й переоцінки історичної пам’яті українців, так і її примноження та ретрансляції через віднайдення й увічнення матеріальних слідів

значущих історичних подій як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Однак ця робота ускладнюється насамперед через суттєві особливості функціонування історичної пам'яті українців, – перша з яких полягає у тривалій бездержавності нашого народу. З першої випливає друга особливість – безелітність. Адже саме потужна, національно орієнтована еліта – політична, наукова, культурна – є інтерпретатором і ретранслятором історичної пам'яті. І, нарешті, третя – труднощі утвердження національної ідентичності українців на тлі тривалого постколоніального синдрому.

На нашу думку, історики нині мусять подолати вибірковість й однозначність візії минулого, властиві як офіційно декларованій, так і “приземленій” (камерній, родинній) історичній пам'яті, культивувати об'єктивне й різнобічне сприйняття подій минулого в масовій свідомості.

Історична пам'ять пересічного українця вибіркова й багатоманітна. Її зміст, опорні факти, знакові фігури й локації, форми інтерпретації доцільно переглянути й привести до спільного знаменника.

На жаль, нинішній стан функціонування історичної пам'яті українців призводить до гострої полеміки, що подеколи виливається у форму суспільного розбрату. Що ж стало причиною такого стану речей?

Наша історія нараховує два тривалі періоди рішучого поривання з минулим:

- період російської імперської колонізації, протягом якого переписувалася, а то й прямо фальшувалася історія України, а українців змушували ідентифікувати себе винятково як “підданих Російської імперії малоросійської народності православного віросповідання”;

- радянський період, зокрема пореволюційні роки, коли відбулася радикальна відмова від як імперського російського, так і національного українського історичного минулого.

Зупинімося докладніше на пореволюційному запереченні усталеної коммеморації. Революція принесла із собою не лише соціальний, а й світоглядний конфлікт, розбрат, громадянську війну. Після революції почалося активне творення радянського історичного міфу з власним пантеоном героїв і героїчних подій (причому не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівні – пригадаймо вулиці українських міст, названі на честь “активних борців за встановлення Радянської влади”). У ньому не знайшлося місця ні героям попередніх епох, якщо вони належали до “ворожих” класів, ні національним героям (які були ворожими ідеологічно, засадничо). З минулого виокремлювалися лише факти і явища, які свідчили про “віковічну боротьбу трудящих проти експлуататорів і соціального гноблення”, “віковічне прагнення українського народу до возз'єднання з братнім російським народом” тощо. Бути занесеними “на скрижалі” радянської офіційної історії “пощастило” небагатьом історичним постатям (хіба що Богдану Хмельницькому, Івану Гонті, Максиму Залізняка, Устиму Кармалюку, Тарасу Шевченку, Івану Франку, Лесі Українці).

Національна історична пам'ять в Україні була силоміць перервана, перетворившись буквально на історичне забуття.

Що ж може сприяти її відновленню? На нашу думку, не останню роль у процесі своєрідної історичної та етнокультурної регенерації можуть відіграти місця історичних подій (історичної пам'яті), які П'єр Нора слушно називає “цементом національної історії” [6, с. 46].

Слід зазначити, що Олександрівщина не обділена увагою дослідників-красзнавців. Про це свідчить своєрідна антологія історичного красзнавства Олександрівського району, укладена Василем Білошапкою і Борисом Кузиком на основі рідкісних видань й архівних матеріалів, які репрезентують історичне минуле краю [7]. Цей змістовний, багато ілюстрований путівник місцевими музеями та

місцями історичної пам'яті не може не викликати щирого захоплення в історика, краєзнавця, бібліофіла.

Щоправда, в зазначеному виданні, як на нашу думку, надто беззастережно і некритично подані матеріали краєзнавчих досліджень радянського періоду, зокрема фундаментального видання "Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область" [8]. Замість дифіраμβів на його адресу доцільно було б вмістити виважену критику, що жодним чином не може применшити праці упорядників книги й ентузіастів-краєзнавців, причетних до збирання матеріалів для її укладання. Вони докладали значних зусиль до того, щоб зберегти історичну пам'ять про населені пункти Олександрівщини, проте були поставлені в жорсткі ідеологічні рамки.

Поверхневого аналізу окремих розділів достатньо, щоб зрозуміти загальну концепцію цієї праці, яка буквально повторювала основні тези тогочасної офіційної історичної науки, а саме: скупо подати дореволюційний період, вилучивши відомості про події та особистості, які не вписувалися в концепцію перманентної класової боротьби (генерал М. Раєвський, громадський діяч і меценат І. Фундуклій, цукрозаводчики, меценати й добродійці Терещенки); період національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. представити винятково як переможну ходу Радянської влади, а героїчний спротив холоднорських повстанців радянській окупації – як "націоналістично-куркульський бандитизм"; повністю уникнути згадок про Голодомор 1932 – 1933 рр. (який на Олександрівщині став жорстокою карою для українського населення з боку комуністичної влади за підтримку повстанського руху, що тривав до 1925 року), натомість живописуючи "успіхи колгоспного будівництва" тощо.

Наразі хотілося б докладніше зупинитися на враженнях, що склалися в учасників експедиції за короткий час перебування на мальовничій землі Олександрівщини.

Культурно-історичні особливості Олександрівського району полягають у тому, що він у силу географічного розміщення етнографічно тяжіє до такого історико-етнографічного регіону, як Середня Наддніпрянина. Більшість населених пунктів району виникли в XVII – XVIII ст. і походять від козацьких хуторів і зимівників. Укоріненість етнокультурних традицій виявляється насамперед у збереженні історичної топоніміки та кришталево чистій українській мові, властивій більшості корінних мешканців краю.

Куратор експедиції Федір Олексійович Шаповал порадив розпочати знайомство з Олександрівщиною з відвідання сіл Бовтишка і Розумівка. Насиченість цих населених пунктів місцями пам'яті уможливорює на їхньому прикладі проілюструвати тезу про значення пам'ятних місць для відновлення історичної традиції.

Міні-екскурсію Бовтишкою провів для нас заступник директора загальноосвітньої школи з навчально-виховної роботи Микола Павлович Шульга.

Бовтишка – гніздо відомої російської родини Раєвських, яке вполював генерал від кавалерії, герой Вітчизняної війни 1812 року М. М. Раєвський, вибираючи місце під закладку родового маєтку. Тут було збудовано двоповерховий будинок, посаджено фруктовий сад і закладено унікальну оранжерею з екзотичними рослинами. Тут мешкали господар маєтку М. М. Раєвський та його донька М. М. Волконська – дружина декабриста С. Г. Волконського.

О. С. Пушкін залишив теплі спогади про генерала та його родину, окремі члени якої стали, ймовірно, прототипами героїв його поетичних і прозових творів. У листі до брата Л. С. Пушкіна поет писав: "Свидетель Екатерининского века, памятник 12 года, человек без предрассудков, с сильным характером и чувствительный, он <Раевский> невольно привяжет к себе всякого, кто только достоин понимать и ценить его высокие качества. Старший сын его будет более

нежели известен. Все его дочери – прелесть, старшая – женщина необыкновенная” [9, с. 358].

Зараз про масток, руйнування якого розпочалося одразу після революції, нагадує хіба що одна із господарських будівель, що дивом збереглася до нашого часу.

Існує кілька проектів відтворення маєтку Раєвських. Однак, на нашу думку, проблема полягає не лише в пошуку коштів, а й у виробленні науково обґрунтованої концепції створення історико-культурного комплексу. Його було б доцільно створювати не стільки як пам’ятник імперській добі, а поєднати різні історико-культурні традиції.

Меморіальна дошка на оселі подружжя Токаренків нагадує про те, що в січні – лютому 1944 року тут перебував штаб 2-го Українського фронту, яким командував маршал Радянського Союзу І. С. Конєв. Досі зберігся стіл, за яким працював визначний радянський полководець. Прикметно, що до цього часу селяни зберігають добру пам’ять про нього.

У Бовтищі ми відвідали пам’ятник радянським воїнам-визволителям і землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни, та пам’ятний знак, установлений на увічнення пам’яті односельців, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 років.

Наступним пунктом експедиційного маршруту стало село Розумівка, в якому нашу увагу привернули кілька меморіальних об’єктів, зокрема:

народний музей села Розумівка;

Хрестовоздвиженська церква з усипальницею родини Раєвських;

пам’ятний знак на честь 185-річчя завершення подорожі О. С. Пушкіна та родини Раєвських Півднем України;

пам’ятник воїнам-визволителям і землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни;

пам’ятний хрест на місці загибелі одного із отаманів Холодного Яру – Миколи Скляра (Чорного Ворона);

пам’ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 років.

1967 року краєзнавчий музей (з експозицією, присвяченою родині Раєвських) було розміщено у Хрестовоздвиженській церкві – усипальниці родини Раєвських. Пізніше експозицію перенесли до Будинку культури. Нині церкву й прилеглу до неї територію реконструюють на кошти російських спонсорів і за сприяння місцевої влади. В урочистостях з нагоди 150-річчя освячення Хрестовоздвиженської церкви 4 жовтня 2005 року взяли участь нащадки роду Раєвських – князь Андрій Гарденін (Сербія), Ірина та Юлія Раєвські (Франція).

Нині в музеї експонуються скульптурні та живописні портрети М. М. Раєвського, членів його родини та друзів-декабристів, генеалогічне дерево роду Раєвських, речі з їхнього маєтку в селі Бовтушка, сучасні світлини нащадків Раєвських тощо.

Музею підпорядкована усипальня родини Раєвських, у склепі якої покоються глава роду – генерал М. М. Раєвський (1771 – 1829), герой Вітчизняної війни 1812 року, його онук – полковник М. М. Раєвський (1839 – 1876), який став національним героєм Сербії і прототипом графа Вронського – персонажа роману Льва Толстого “Анна Кареніна” [10] та молодша донька генерала фрейліна С. М. Раєвська (1806 – 1881).

Заступник директора музею Ніна Андріївна Лисенко розповіла нам про плани щодо розширення та вдосконалення експозиції.

На нашу думку, основним напрямом розвитку музею доцільно було б зробити згладжування диспропорцій між кількома експозиціями, які репрезентують цілком різні, часом антагоністичні соціально-культурні зрізи – імперський, український національно-визвольний, радянський. Зрозуміло, що ця експозиція

тією чи іншою мірою розкриває підсвідому колективну пам'ять, низку ідентичностей членів сільської громади.

Крім того, існує певне протиріччя в тому, що музей у його сучасному стані є одночасно місцем, що увічнеє як колективну історичну пам'ять (історія села), так і цілком приватну (історія однієї родини).

Пам'ятний знак під віковичним дубом біля Бондарського ставу вшановує пам'ять про 185-річчя завершення подорожі О. С. Пушкіна та родини Раєвських Півднем України.

Дослідник біографії М. М. Раєвського, голова благодійного фонду М. М. Раєвського В. Бухаров наполягає на тому, що О. С. Пушкін гостював у маєтку генерала в Бовтищі. Щоправда, подорожній щоденник (лист) генерала Раєвського до доньки Катерини, що детально відтворює моральну і побутову атмосферу, яка оточувала поета в колі сім'ї генерала влітку і восени 1820 року, не містить відомостей про перебування О. С. Пушкіна в наших краях. [11, с. 331 – 335].

Мальовничість місця розташування пам'ятного знака приваблює не тільки шанувальників творчості великого російського поета, а й любителів відпочинку на лоні природи.

Меморіальне урочище Чорного Ворона край села учасники експедиції відвідали в супроводі директора Розумівської ЗОШ Валентини Карапетівни Джоган. Грунтовою дорогою прийшли на місце край села. До дубового хреста на місці загибелі 300 повстанців на чолі з отаманом веде ґрунтова дорога. На узліссі викопана криниця, поставлено дубовий стіл з лавами для відвідувачів.

Валентина Карапетівна розповіла, що й досі в селі жива пам'ять про жорстокий нерівний бій повстанців, які здебільшого були вихідцями з навколишніх сіл, із червоноармійцями 1-ї Кінної армії Семена Будьонного, котрих місцеве населення сприймало як окупантів і карателів.

На думку П'єра Нора, пам'ять знає тільки дві форми легітимації – історичну й літературну. Донедавна вони практикувалися паралельно, але сьогодні кордон між ними стерся. [6, с. 55].

Повернення із забуття місця загибелі борців за волю України не могло б відбутися без плекання в місцевій громаді колективної історичної пам'яті, безперервного процесу передачі усної історичної традиції. Нині відродження пам'яті про повстанців Холодного Яру продовжив історичний роман Василя Шкляра "Чорний Ворон" [11].

Урочище Чорного Ворона вже стало справжнім місцем паломництва для патріотично налаштованої людності з усіх куточків України.

Місця пам'яті села Розумівка вдало ілюструють тезу П'єра Нора, який протиставляє місця домінуючі – "разючі і тріумфальні, значущі, зазвичай пригнічувальні...", але такі, що завжди стоять на узвишші, здебільшого обдають холодом та урочистістю офіційних церемоній. Туди приходять проти волі", і місця доміновані – "місця притулку, святилища спонтанної відданості й безмовного паломництва. Це живе серце пам'яті" [6, с. 47].

Не можна не зазначити того, що студенти – учасники експедиції з величезною зацікавленістю та пієтетом сприймали історико-культурну інформацію, яку несуть у собі символи й знаки минулих епох. Молоді люди були захоплені величністю й безперервністю історії, що зримо проходила перед їхніми очима.

Відвідування пам'ятних знаків жертвам Голодомору 1932 – 1933 років, пам'ятників воїнам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни, місця загибелі повстанців Холодного Яру завершувалися вшануванням їхньої пам'яті хвилиною мовчання, під час якої молодь з непідробною скорботою вчитувалася в прізвища представників прийдешніх поколінь, багато хто з яких був їхнім ровесником.

Залежно від хронологічних рамок того чи іншого періоду в історії національної держави П'єр Нора виділяє кілька типів історичної пам'яті: пам'ять-народ, пам'ять-державна, пам'ять-нація, пам'ять-громадянин, пам'ять-спадок [6; с. 51 – 61].

Розвиток пам'яті-спадку – сучасного типу пам'яті – полягає у вичерпаності традиційних опозицій колективної пам'яті (селяни проти панів, робітники проти буржуа, білі проти червоних, патріоти проти колаборантів тощо). Така трансформація пам'яті в спадок виявляється також у зростанні інтересу до раніше забороненого в національних почуттях, поверненню до найбільш хворобливих для колективної свідомості тем. Також вона сприяє відродженню почуття належності до нації як підвищенні чутливості до національної унікальності, що виникає через необхідність пристосовуватися до нових для нації умов у глобалізованому світі.

Таким чином, пам'ять національної держави кристалізується в історичній традиції, у історіографії, в інституціях, а на приземленому, побутовому рівнях – у пейзажах і місцях пам'яті.

Тому, якої б гостроти дискусії не точилися в суспільстві з дражливих проблем нашої давньої та недавньої історії, об'єднанню українців у націю, свідому свого коріння й місця на Землі та в історії, сприятиме наше дбайливе і вдумливе ставлення до віднайдення та збереження місць історичної пам'яті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Хаттон П. Х. История как искусство памяти. – СПб., 2004.
2. Мортон Генри В. По старой доброй Англии. От Лондона до Ньюкасла. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2010. – 352 с.
3. Вайль П. Гений места / Послесловие Л.Лосева. – М.: Колибри, 2007. – 488 с.
4. Словарь историка / Под ред. Н. Оффенштадта. – М., 2011. – 222 с.
5. Шаров І. 100 визначних місць України. – К.: Преса України, 2003. – 512 с.
6. Франция-память /П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок; Пер. с фр. Д. Хапаевой; Науч. конс. пер. Н. Копосов. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. – 328 с.
7. Кузик Б., Білошапка В. Духовні скарби рідної землі: Історико-краєзнавчі нариси. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2007. – 584 с.
8. Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область. – К., 1972. – С. 566-597 с.
9. Жизнь Пушкина: Переписка; Воспоминания; Дневники. В 2-х томах. / Сост., вступительные очерки и прим. В. В. Кунина. – Т. 1 – М.: Правда, 1986. – 736 с.
10. Толстой Л. Собрание сочинений в двадцати двух томах. М.: Художественная литература, 1985. – Т. 21. – С. 194, 195; Там само. – Т. 22. – С. 526.
11. Шкляр В. Залишенець. Чорний Ворон. – Харків, 2009. – 381 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Проскурова Світлана Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: етнологія; усна історія, етнопсихологія, зокрема проблеми етнокультурної ідентичності українців.

УДК 398.22:930.1

ДЖЕРЕЛЬНО-ІСТОРИОГРАФІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОЛОГІЇ ЛІСОВОЇ СТИХІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

Олена РОМАНОВА (Кіровоград)

Проаналізовано історіографічну базу дослідження міфології лісової стихії слов'янських народів. Виокремлено дослідників слов'янської міфології та розподілено за групами залежно від народності (українці, росіяни, білоруси).